

Szabad Európa Rádió a rendszerváltás idején

Referátum a Történelemtanárok Egyletének konferenciáján.

2009. október 10–11., Kossuth Klub

Tisztelt Elnök Úr, Hölgyeim és Uraim!

Köszönöm Miklósi László elnök úr megtisztelő meghívását, amelyet szorongással fogadtam el. Szorongással, mert történészek előtt múltról beszélni, enyhén szólva, hálátlan dolog. De mégis igent mondtam, mert a rendszerváltás évei jelentették életem és újságírói pályafutásom legszebb, legizgalmasabb szakaszát. És ki az, aki nem beszél szívesen erről? Különösen akkor, ha az a kétségtelenül szerénytelen hátsó gondolat is sarkalja, hogy kis szerepe annak az intézménynek is volt az események alakulásában, amelynél dolgozott.

Engedjék meg, hogy röviden bemutatkozzam. 1937-ben születtem Somogyásmsónban, tehát vasgyökeres vidéki vagyok. Az ötvenes években szüleim származása okán osztályidegen voltam. Így hála Istennek és a később internált veszprémi püspök, Badalik Bertalan támogatásának, „csak” Pannonhalmára mehettem gimnáziumba. Ott érettségiztem 1955-ben. A forradalom leverése után Németországba mentem. Ettől kezdve leginkább Münchenben, közben Londonban, New Yorkban éltem. Közgazdaságtant és újságírást tanultam. 1963-tól, 31 éven át dolgoztam a SZER-nél. A rendszerváltás után, 1994–98 között pedig az MTV politikai műsorainak főszerkesztője voltam Budapesten. 19994-től 10 éven át – tiranai székhellyel, EU megbízással – a Stabilitáspaktum keretében különböző balkáni országokban voltam médiatanácsadó.

Kapcsolatom a SZER-rel tehát 1963-ban kezdődött. Megjártam a szerkesztőségi számléltrát: gyakornok, szerkesztő, felelős szerkesztő, igazgatóhelyettes. Szerkesztettem a napi politikai műsorok mellett a „Holnap Hullámhosszán”, „Gondolatforgató”, „Kommentár nélkül” című adásokat. Ebben a minőségben kerültem kapcsolatban azokkal Magyarországon, akik a rendszerváltó független mozgalmak főszereplői voltak.

De mielőtt erről beszélnék, engedjék meg, hogy a hallgatóság fiatalabb tagjai számára ismertessem a SZER megalakulásának okait, körülményeit. A korábban születettek még emlékeznek talán Gallicus vagy Bálint gazda nevére. A fiatalabbak számára fogalom lehet Cseke László és a Teenager Party. Arról azonban feltehetően hiányos ismeretei vannak valamennyi generációnak, hogy ki, miért alapította ezt az intézményt.

A SZER a hidegháború terméke volt

A SZER magyar adása 1951. október 1-jén indult. Javában dúlt a hidegháború. Nálunk 1948-ban Mindszenty-per, egy évvel később Rajk-per. Folytak a kitelepítése, egyik letartóztatási hullám a másikat érte. Ekkor született a mondás, hogy Magyarországon kétféle ember él: „aki börtönben van és aki lesz”.

„A nemzetközi helyzet is fokozódott” – ahogy akkor tanultuk. 1948-49-ben Sztálin lezárta

a Nyugat-Berlinbe vezető utakat. Az amerikaiak egy éven át légi úton szállítottak a wc-papírtól az élelmiszeren át, tüzelőig mindent a közel kétmillió berlininek. 1948-ban Tito szakított Sztálinnal – ettől kezdve „láncos kutya” volt –, 1950-ben pedig kitört a koreai háború.

Ezekkel az eseményekkel párhuzamosan a Szovjetunió az egész világra kiterjedő propagandaháborúba kezdett. A moszkvai rádió heti 640 órában sugárzott műsort minden nagy világnyelven.

Az Egyesült Államokban véget ért az „Uncle Joe”-korszak, rájöttek, hogy az addig szövetségesként tisztelt Sztálin becsapta őket Jaltában. Az általa megszállt országokban nem rendezett szabad választásokat, hanem meghonosította a kommunista diktatúrát.

Ekkor dolgozta ki Georges Kennan amerikai diplomata, történész a kommunizmus terjedését feltartóztató politikát (containment polity). Ebben megállapította, hogy a hidegháború egyik legfontosabb harctere az éter. „Meg kell törni a diktatúra tájékoztatási monopóliumát” – mondta. Javasolta a Szabad Európa Bizottság életre hívását. Ennek fontosságára utal, hogy amerikai részről mások mellett tagja volt Dwight D. Eisenhower, későbbi amerikai elnök, Lucius D. Clay tábornok, a berlini légi híd megszervezője és még sok más amerikai közéleti személyiség. Meghívtak a bizottságba menekült kelet-európai politikusokat is.

A Bizottság három intézményt alapított. A SZER kollégiumot Strasbourgan, amely ösztöndíjat adott kelet-európából menekült diákoknak. A Free Europe Press nevű sajtószolgálatot, amely tudományos intézeteket, a médiát tájékoztatta a kommunista országok eseményeiről, valamint a tárgyilagos hírszolgáltatás feladatával a Szabad Európa és Szabadság rádió nevű rádióállomásokat.

Az intézményeket a kommunizmus ellenes globális harc részének tekintették. A SZER három szervezetének a kommunista hírközlési monopólium megtörése volt a feladata. Mivel ezt a harcot a CIA, az amerikai központi hírszerző hivatal, irányította, a SZER Bizottság intézményei is ide kerültek.

A döntés – mindenekelőtt a rádiók szempontjából – akkor is katasztrofális volt, ha a CIA pontosan elhatárolta a rádiók **hírközlő** feladatát a titkos szolgálat **hírszerző** tevékenységétől. Az intézkedés ezzel együtt dezavualta a rádiók tekintélyét, aláasta hitelességét. Ez az áldatlan állapot 1970-ig tartott, amikor megszüntették a rádiók CIA-kapcsolatát, és közvetlenül a kongresszus fennhatósága alá rendelték.

De vissza a kezdetekhez. A SZER Bizottság döntése szerint a rádió magyar, lengyel, cseh, szlovák, román és bolgár műsort sugárzott. A Szovjetunió egyes tagállamai, népcsoportjai felé a Szabadság rádió adott 19 nyelven.

A magyar adás szervezésével Dessewffy Gyula, két világháború közötti tekintélyes újságíró bízta meg. Ő a menekült újságírókból verbuvált szerkesztőséget. Igyekezett lehetőleg minden politikai párt képviselőjét alkalmazni azzal a feltétellel, hogy a demokratikus többpártrendszer elvét vallja. Tény, hogy helyzetükből is adódóan, mindnyájan antikommunisták voltak, akik nagyon jól megtalálták helyüket a hidegháború éveiben. Dessewffy ügyelt arra, hogy a menekült magyar politikusok ne kapjanak jelentős befolyást a program összeállításában. Ez az alapelv mindvégig megmaradt, amiért a SZER szerkesztőségét számos támadás érte ugyan, de ennek következtében sikeresen távol tartotta magát az emigrációs veszekedésektől. Ugyanakkor a program kidolgozásában tekintélyes írók

is részt vettek, mint Márai Sándor és Szabó Zoltán. Márai éveken át irányította és szervezte külsőként a SZER kulturális műsorait. Szabó pedig haláláig a szerkesztőség tagja volt.

Szóval 1951. október 6-án megkezdte napi 21 órában magyar nyelvű adását a SZER. Ekkor 124 munkatársa volt. Módszere és elve volt a tárgyilagos hírszolgáltatás, célja ezen keresztül a diktatúra tájékoztatási monopóliumának megtörése. Ez a cél, elv maradt mindvégig. Hangja, stílusa a világpolitika változásaihoz alkalmazkodott.

Megkötés, ha úgy tetszik, szerkesztőségi elv volt, hogy minden osztály csak a maga területén élők dolgaival foglalkozhatott. Az amerikai politika attól félt, ami a rendszerváltás után bekövetkezett országainkban: az egymással szembeni nacionalista gyűlölködés kirobbanása. Az én ismereteim szerint Münchenben ez nem volt probléma, mert mindkét oldalon évek óta nyugati demokráciában élő, sokszor ott nevelkedett, európai gondolkodású szerkesztők dolgoztak. Ez a megkötés 1985-ben szabadult fel, miután az Erdélyben megjelenő „Ellenpontok” című magyar szamizdat folyóiratban Ara-Kovács Attila feltette a kérdést: „Velünk miért nem foglalkozik a SZER?” Ennek nyomán feloldották a tilalmat, és a magyar, valamint román szerkesztőség kölcsönösen foglalkozott a nemzetiségek ügyeivel is.

A kommunista rendszer viszonya a SZER-hez

A rendszer kezdettől fogva ellenségének tartotta a SZER-t. 1950-ben alakult meg a Belügyminisztérium hírszerzéssel megbízott főosztálya (később I. Csoportfőnökség) Farkas Vladimir ÁVH-alezredes vezetésével. Farkas 1999-ben megjelent könyvében írja: „(...) állambiztonsági szempontból indokolt és helyes volt mindent megtenni annak érdekében, hogy az ellenünk tevékenykedő felderítő központokba és a szolgálatukba szegődött szélsőséges emigrációs szervezetekbe minél sikeresebben beépüljünk. Ebből következik, hogy a Szabad Európa Rádió magyar osztályának megalakulása után ez természetesen legfontosabb célpontjaink egyikévé vált.”¹

Bár egy belső használatra készített elemzés megállapította, hogy a SZER nem hírszerző intézmény, hanem „sajátos komplexus tájékoztatási szereppel”,² kifelé mindvégig kém szervezetnek minősítették. Ezért betörési akciót szerveztek a SZER bécsi szerkesztőségébe, robbantást terveztek és támogatták annak végrehajtását Münchenben, egy külsős munkatársat elraboltak és szőnyegbe csavarva hazahozták.

A SZER műsorainak hatását azzal igyekezett korlátozni, hogy 1988-ig erős zavaróállomásokat működtetett. Hallgatása bűnnek minősült. Perek százaiban volt vád a SZER hallgatása. 1979-ben 8 hónapig kutattak egy levélíró után, aki csak annyit írt, hogy találkozni akar Münchenben a SZER valamelyik munkatársával. Több mint 3000 személyt vizsgáltak felül, hallgattak ki, 500-ról készítettek írásszakértői véleményt. Végül bejelentették, hogy további kutatás sem vezethet eredményre.

További milliókat költöttek a munkatársak beszerzésére. Ekecs Gézá (Cseke László) ö³, Kovács K. Zoltánt (Zoltán Károly) hat⁴ éven át próbálták beszerzeni. Eredménytelenül.

¹ Farkas Vladimir: „Nincs mentség” Interart Studio 304. o.

² ÁBTL- A-2127/25 I. 7

³ ÁBTL K-1380

⁴ ÁBTL K-2125/69

A beszerzés mostani ismereteink szerint négy esetben sikerült. Miután a SZER-rel kapcsolatos dokumentumokat 1989-ben részben megsemmisítették, részben pedig mindmáig titkosítják, nem tudjuk, hány ügynök dolgozott a SZER megszűnéséig, 1993-ig a müncheni és a budapesti szerkesztőségben. Tény, hogy az utolsó napokig az állambiztonság több embere dolgozott „támadólagos céllal” (állambiztonsági kifejezés) valamelyik szerkesztőségben. Ügynökeikkel naplót vezettettek, így megbízóik pontosan tudták, hogy mikor mi történik a SZER-ben. És közben állandóan folyt a „SZER amerikai kém szervezet” propaganda, amely nem volt hatástalan mindenekelőtt a budapesti értelmiségi körökben. Haraszi Miklós mondja a Fekete Doboznak adott interjújában, hogy még a demokratikus ellenzék tagjai, támogatói között is voltak, akik ragaszkodtak ahhoz, hogy egy aláírási akció során a SZER-ben ne mondják be a nevüket.⁵ Ezt nemcsak állásféltésből tették, hanem azért is, mert fogott rajtuk a hivatalos propaganda. Az MSZMP még a választások előtti utolsó hetekben is külpolitikai akciót dolgozott ki, hogy nyugati kormányoknál diplomáciai úton, a sajtóban pedig befolyásolással dezavualja a rádiót. Révész Béla talált egy feljegyzést erről, amelyet Dégen István készített a Pol. Biz. Számára: „Vissza lehet nyúlni 56-ig, a SZER Nagy Imre ellenes uszításáig” – javasolja. A dátum: 1989. február 21. Azt gondolom, ez az arcátlanság teteje volt egy olyan párttól, amely kivégeztette Nagy Imrét.

A SZER 1956-os szerepe

A forradalom napjaiban követte el a SZER legsúlyosabb hibáját, amikor támadta Nagy Imre miniszterelnököt. Ennek irodalma van, szorítkozzunk itt csak a legfontosabb szempontokra:

- A SZER elhitte és magáévá tette azt a hivatalos washingtoni kormányvéleményt, hogy amennyiben egyik kommunista ország jelét adja annak, hogy meg akar szabadulni a szovjet elnyomástól, az Egyesült Államok nem fogja ezt tétlenül nézni.
- A szerkesztőség tagjai a hidegháborúban edződött antikommunisták voltak.
- Váratlanul érte őket a forradalom.
- Nagy Imrében a régi moszkovita kommunistát látták.
- Elhitték, hogy Nagy Imre hívta be a szovjet csapatokat.
- Nem mentség, de szempont, hogy itthon sem láttak világosan. A munkástanácsok Mindszentyt, Kodály Zoltánt ajánlották miniszterelnöknek. A SZER Mindszenty mellett állt ki.

Azt gondolom, hogy a forradalom a SZER megbocsáthatatlan hibái ellenére sem miatta vagy hatására tört ki, és nem miatta végződött úgy, ahogy.

Viszont rögzítsük, hogy a forradalom után a SZER volt az, amely a leghatározottabban és következetesen őrizte a forradalom és Nagy Imre emlékét. Ne tekintsék szerénytelenségnek a megjegyzést, hogy ebben még talán nekem is volt szerepem. Számos műsor készítettem a témáról, és szerkesztettem a forradalom 30. évfordulója alkalmából 1986-ban az addig legátfogóbb rádiós dokumentumműsort. Ezért tüntetett ki az 56-os intézet 1995-ben a Nagy Imre-emlékéremmel.

⁵ Révész Béla kutatásainak eredménye a Fekete Doboz archívumában.

A SZER a rendszerváltás idején

Kissé korábbról kezdeném. A hetvenes években megjelent Magyarországon is – orosz, cseh, lengyel példára – a demokratikus ellenzék. Kezdetben mindenekelőtt budapesti értelmiségiek terjesztettek egymás között kézírásos szövegeket. Ilyen volt mások mellett a „Napló”. Ezek a dokumentumok akkor nem jutottak el hozzánk. A SZER Magyar Osztálya arra szorított, hogy tájékoztassa hallgatóit a többi kommunista országban történt ellenzéki eseményekről. Így az orosz Sinjavski-, Daniel-perről, az időközben megjelenő cseh és a lengyel ellenzék híreiről.

A hetvenes évek közepétől kaptunk híreket arról, hogy nálunk is kialakult egy ellenzéki csoport, amelynek tagjai a diktatúrában addig példátlan módon, nyíltan fordultak szembe a hivatalos politikával, követelték az emberi jogok helsinki egyezményben rögzített betartását. Tették ezt nemcsak itthon, de nemzetközi fórumokon is.

Az én figyelmemet először egy firenzei konferencián történt esemény keltette fel irántuk. Nyugati baloldali csoportok szervezték, és részt vett rajta több, kommunista országból származó ellenzéki. Köztük az orosz Amalrik, a lengyel Michnik, és ott volt a magyar Haraszi Miklós és Vajda Mihály is. Itt hangzott el először Magyarországra visszatérő személy szájából nyilvános konferencián, nemzetközi baloldali közönség előtt a kijelentés, hogy „a magyar helyzet megítélésénél abból kell kiindulni, hogy 1956-ban Magyarországon forradalom volt”.⁶ Haraszi Miklós mondta ezt, és ezzel beírta magát a rendszerváltás előkészítőjének történetébe.

Ez akkor világszenzáció volt, Haraszi neve bejárta a világsajtót. Emlékszem rá, hogy amikor a szerkesztőségi konferencián ezt megemlítettem, a legtöbben osztották véleményemet, hogy ez nagy dolog, de azonnal voltak olyanok, akik a magyar kormány trükkjének nevezték a dolgot, hogy hirdessék további kölcsönök érdekében a magyar rendszer demokratikus voltát. Ez a gyanakvás több szerkesztőben megmaradt még a rendszerváltozást jelentő választások után is.

Ezzel szemben a Kádár-rendszer felismerte – már a SZER előtt, hiszen létéről volt szó –, hogy hatalmát hosszú távon elsősorban ez a mozgalom, ennek hazai elterjedése és nemzetközivé tétele veszélyezteti. A Szabad Európa Rádió vezetői – mintegy ötéves késéssel – ugyancsak erre a megállapításra jutottak. Valamennyi osztálya, így a magyar is, feladatának tekintette a demokratikus ellenzék tevékenységének széles körű ismertetését. Így lett a rádió, a kis példányszámban megjelenő szamizdat lapok mellett, az ellenzék legfontosabb fóruma Kelet-Európában. Naponta több millió ember értesült tevékenységéről a SZER-en keresztül azokban az országokban, ahova a rádió sugározta adását.

A BM több tanulmánya foglalkozik a demokratikus ellenzékkel mint a szocialista rendszer legádázabb ellenségével és azzal a szereppel, amelyet eszméi terjesztésében a SZER egyes nemzetiségi osztályai vállaltak. Egy Benkei András belügyminiszter aláírását viselő BM tanulmány megállapítja, hogy a SZER a legfontosabb és legbefolyásosabb propagandaszerv, amelynek politikája alkalmazkodik az időszerű áramlatokhoz. *„Elsősorban a különböző szocialista országokban »másként gondolkodók« eszméit terjesztik, ismertetik meg a szocialista országokban lévő hallgatóikkal. Ezzel segítik elő és támogatják azt a kampányt,*

⁶ ÁBTL BMTJ III/II 99. o.

amely a »belső ellenzék« kialakítására, illetve szélesítésére irányul. (...) Ismereteink szerint jelenleg legfőbb feladatuknak tartják, hogy a szocialista országok béli hallgatóikat más szocialista országokban lévő „ellenzéki személyek és csoportok” tevékenységéről tájékoztassák. (...) A másik, a rendszert aláásni szándékozó legbefolyásosabb propaganda módszer a SZER zenés műsorai, amelyek közvetett módon, ravaszul a kapitalista életforma felsőbbrendűségét hirdetik.”⁷

A SZER Magyar Osztálya a napi eseményeket ismertető hírszolgálatában már a hatvanas években is rendszeresen tájékoztatott az orosz, lengyel, cseh ellenzéki mozgalmak időszerű tevékenységéről. A hetvenes évek közepétől, amikor eljutottak Münchenbe a magyar Demokratikus Ellenzék kialakulásának hírei, felvette műsorába a „A holnap hullámhosszán – Műsor azoknak, akik másként gondolkodnak” című adást.⁸ Ez ismertette a demokratikus mozgalmak tevékenységét az egyes országokban, mindenekelőtt Magyarországon. Később, amikor a demokratikus ellenzék rendszeresen tett közzé nyilatkozatokat számos aláíró nevével, műsorra került a „Kommentár nélkül” című adás is, amelyben – kommentár nélkül – olvastattam fel ezeket.

Az, hogy a SZER egyes osztályai átvették egymástól a politikai ellenzék tevékenységéről szóló híreket – mint Benkei írásából is kiderül – érzékenyen érintette a kommunista országok vezetőit.

A SZER tevékenységét a rendszerváltás idején a Demokratikus Ellenzékkel folytatott kapcsolat határozta meg. Ez 1977-ben kezdődött, amikor Nyugat-Berlinben találkoztam Haraszti Miklóssal. A nevét a „Darabbér” című szociográfiai regénye körüli bonyodalmakból ismertem. A könyv először Németországban jelent meg Heinrich Böll előszavával, én ezt olvastam. A SZER részletesen ismertette a könyvet és a pert.

Haraszti nagyon határozott, sokszor talán túlságosan is határozott ember benyomását tette rám. Pontosan tudta, hogy mit akar. Azt mondta: – Nézd, a SZER-nek az a feladata, hogy megtörje a kommunista rendszer tájékoztatási monopóliumát. A mi célunk is ez. A ti érdeketek, hogy ehhez anyagot kapjatok tőlünk. A mi érdekünk, hogy tevékenységünket minél szélesebb körben ismerje meg a magyar társadalom. Ehhez van szükségünk rátok.

Nekem kezdettől fogva imponált ez a racionális magatartás. Semmi lila köd, közös érdek. A berlini találkozóval hosszú együttműködés kezdődött. Haraszti megbízható partnernek bizonyult, hírei pontosak, tárgyilagosak voltak. Amikor egy adásban azt mondtam, hogy Demszky Gábort három rendőr verte össze az utcán, éjszaka felhívott, hogy csak ketten voltak. Másnap javítottam.

A Demokratikus Ellenzék tagjai felosztották egymás között a telefonálásokat. Haraszti mindenekelőtt a nyugati hírügynökségek tudósítóit tájékoztatta. Ez azért volt fontos, mert a SZER belső utasítás szerint csak olyan, Magyarországról származó híreket továbbíthatott, amelyeket legalább két, független nyugati forrás megerősített. Engem Harasztin kívül Krassó György, Hodosán Róza, Demszky Gábor, Kőszeg Ferenc, Solt Ottilia, Nagy András hívott rendszeresen.

⁷ ÁBTL BMTJ 9-111/1977 „Tanulmány az ellenséges rádióadókkal való kapcsolattartásról”. 56–57. o.

⁸ A „másként gondolkodók” kifejezést, amelyet Benkei belügyminiszter is átvett, ez a műsor vezette be a magyar szóhasználatban.

Engedjenek meg itt egy kis történetet arról, hogyan folytak és milyen eredménnyel ezek a telefonálások. 1988. március 15-én hajnalban – mint már évek óta – begyűjtötte a rendőrség a demokratikus ellenzék azon tagjait, akik tüntetést szerveztek. Köztük Demszky Gábort is. Felesége, Hodosán Róza öt órákor telefonált egy utcai fülkéből a lakásomra Münchenbe, hogy „elvitték a Gábort”. Elvégeztem a szükséges telefonokat, és a hétórás hírekben bemondtuk, hogy a rendőrség őrizetbe vett 8 ellenzékit, felsoroltuk a nevüket. Hodosán Róza írja a könyvében,⁹ hogy 10 perccel hét után azzal csengetett be hozzá a házmesternő, teljesen feldúltan, hogy „Rozikám, ezek mindent tudnak. Most mondta be a SZER, hogy hajnalban elvitték a Gábort, pedig ezt csak maga tudja meg én, aki beengedte őket”. Feltételezte, hogy még a rendőrök között is van ügynöke a SZER-nek, hiszen másképp honnan tudnák?

Gondolom, Hodosán bólogatott.

Nagy esemény volt a SZER és a Demokratikus Ellenzék kapcsolatában, hogy Konrád György 1987-ben saját hangján szerepelt a műsorban. Három, félórás interjút készítettem vele a nemzetközi helyzetről, a magyarországi viszonyokról és a Demokratikus Ellenzékről. Ő ezzel áttörte a SZER-rel szembeni hallgatás falát. Később aztán mások is nyilatkoztak a SZER mikrofonja előtt névvel, hanggal. Ezt hosszas, a sértődés határát súroló vita előzte meg. Mi féltünk, hogy veszélybe sodorjuk őket. Azt gondoltuk, hogy mi a biztonságos nyugaton ne legyünk bátrak az ő rovásukra. Sejtettük, amit egyébként Horváth József vezérőrnagy, a BM III/III-as csoportfőnöke a rendszerváltás után egy a SZER-nek adott interjújában megerősített, hogy „az ellenzék valamelyik tevékenysége akkor vált feltétlenül büntetendővé, ha a SZER beszámolt róla”. Másrészt Konrád, Haraszti, Krassó, Demszky – ki udvariasan, ki kemény hangon – kikérte magának, hogy mi mondjuk meg, hogy mi jó nekik, mi nem. „Úgy tesztetk, mint a kommunisták az egész társadalommal, gyerekként kezeltek bennünket, akik nem tudják, mit tesznek!” – mondta Haraszti. – „Vegyétek tudomásul, hogy felnőtt emberek vagyunk, amit mondunk, azért vállaljuk a felelőséget és az esetleges következményeket”.

Más volt a helyzet a független mozgalmak másik vonulatával, a népiekkel. Míg a Demokratikus Ellenzék nem titkolta a kapcsolattartást, nyíltan „használta” a SZER-t véleményük, tevékenységük terjesztéséhez, a népieknek más volt a taktikája. Ők az MSZMP nemzeti érzelmű képviselőin – Pozsgay, Szűrös – keresztül próbálták érvényesíteni elképzeléseiket. A hozzájuk fűződő kapcsolat megőrzése érdekében nem vállalták a nyílt együttműködést a SZER-rel. Ez azonban nem jelentette, hogy egyrészt nem tartottak kapcsolatot velünk, másrészt, hogy nem „használták” ők is a rádió jelentette nyilvánosságot. Többször találkozott a SZER munkatársaival Csoóri Sándor, Csengey Dénes, Csurka István. Tájékoztattak tevékenységükről, terveikről. A tőlük kapott információkat nyugati hírügynökségek jelentéseire hivatkozva közöltük. Később Csoóri kérésére készítettem még a rendszerváltás előtt interjút a pótválasztásokon induló MDF-es jelöltekkel, az akkor még ismeretlen Debreceni Józseffel, Raffay Ernővel és Roszik Gáborral. Feltehetően ennek is szerepe volt abban, hogy mindhármat beválasztották a rendszerváltás előtti parlamentbe. Ugyancsak Csoóri kérésére interjúvoltam meg elsőnek a magyar médiában az MDF pártelnöknek és miniszterelnök jelöltnek választott Antall Józsefet, akit később többször elkísérten választási körútjára is.

Ezt azért tartom fontosnak megemlíteni, mert mindmáig él a feltételezés, hogy „a SZER

⁹ Hodosán Róza: Szamizdat történetek. Noran, 2004

csak a Demokratikus Ellenzék tagjait támogatta, akik között sok volt a zsidó és kádercsemete”. Ma már bizonyítható az Állambiztonsági Szervezetek Történeti Levéltárának (ÁBTL) anyaga alapján, hogy ezt a téves hírt az állambiztonság beszervezett ügynökei terjesztették a szerkesztőségben és a társadalomban egyaránt. A SZER szerkesztőségében ezzel hozzájárultak a belső bomlasztáshoz, a társadalomban pedig fokozták az antiszemita érzelmeket. Engem azért bosszant az állambiztonságnak ez a sikeres akciója, mert szakmailag kérdőjelezte meg a SZER munkáját. Még szomorúbb, hogy ez a vélemény érződik Borbándi Gyula SZER történetéről írt könyvéből is.¹⁰ Borbándi könyve megírásakor már nem dolgozott a SZER-nél, de természetesen lett volna lehetőség arra, hogy pontosan informálódjon.

A SZER gondosan ügyelt arra, hogy azok a független mozgalmak, amelyek erre igényt tartottak, helyet kapjanak a műsorban. Így számos adás hangzott el a katolikus bázisközösségek munkájáról. Különös tekintettel Bulányi György személyére, akit a Miklós Imre irányított Állami Egyházügyi hivatal éppen úgy üldözött, mint saját egyházának vezetői, akikről a rendszerváltás után derült ki, hogy az állambiztonság beszervezett ügynökei voltak. De készültek műsorok a Duna Körrel, a vízlépcsőt ellenzők tüntetéseiről, a magyar békemozgalomról stb. A SZER mutatta be a rendszerváltó választások előtt elsőként az új pártokat, kereszténydemokrata, szociáldemokrata, kisközgazdasági pártot és természetesen a két rendszerváltó pártot, az SZDSZ-t és az MDF-et. Lehetőséget adtunk az egyes pártoknak, hogy félórás műsoridőben maguk mutatkozzanak be saját programmal, műsorvezetővel a SZER hullámhosszain. A szerkesztőségben nagy vita előzte meg javaslatomat, hogy az MSZP is kapjon a többi pártéhoz hasonló műsoridőt. Végül győzött az érv, hogy a Választási Bizottság demokratikus pártnak ismerte el őket, nekik is megadta az indulás jogát, tehát formailag úgy kell kezelni őket, mint a többi pártot.

A SZER tevékenységének fontos közvetett eredménye volt a rendszerváltás idején, hogy hatással volt a magyar média munkájára. A lapok, rádió, tv munkatársai szakmai mivoltukban is sértve érezték magukat, hogy át kell engedni fontos, a társadalmat érintő és érdeklő témák tárgyalását a SZER-nek, mert még mindig működött a cenzúra. Hála néhány szerkesztő és szerkesztőség bátorságának, szakmaszeretetének, ez lassan oldódott. Állandó érv volt: a SZER úgymint foglalkozik vele, jobb, ha nem csak az ő verzióját ismeri meg a közönség. Ez egyre inkább hatott.

Mindent egybevetve azt gondolom, hogy a SZER-nek a rendszerváltás idején is az volt a dolga, ami korábban: lehetőségéhez mérten objektívan tájékoztatni hallgatóságát a magyar és a világ eseményeiről, arról, amiről a hazai hírforrásoknak hallgatni kellett.

Egy a SZER Magyar Osztálya 43 éves munkájának tudományos feldolgozása még várat magára. Erre addig nincs lehetőség, amíg teljesen fel nem szabadítják az állambiztonság még mindig titkosított iratait. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy működése idején akkor is sikerrel törte át a kommunista diktatúra tájékoztatási monopóliumát, ha közben ejtett hibákat.

Hölgyeim és uraim, elnézést kérek, hogy egyáltalán nem professzionista módon átléptem a rendelkezésemre bocsátott műsoridőt.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

¹⁰ Borbándi Gyula: Magyarok az Angolkertben. Európa 1996

